

Рік VII.

Р. 1898 кн. I.

Том XXI.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEWČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEWŠKYJ

VII Jahrgang.

1898, I B.

Band XXI.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Наукова діяльність Товариства імени Шевченка

в 1896 і 1897 р.

Записка для загального збору 1898 р.

Сей огляд стоїть в безпосереднім звязку до огляду, предложеного загальному збору членів 1896 р. Минулого року через обставини, серед яких той збір відбув ся, не можна було предложити огляду наукової діяльності Товариства за 1896 р. і тепер дасть ся огляд сієї діяльності в двох останніх роках разом, що зрештою дасть ш. Членам ще ясніший образ сієї діяльності.

В попереднім огляді дано погляд на початки наукової роботи нашого Товариства і ту мету, яку собі воно ставило в сій роботі. Сю мету: стати осередком наукової роботи на своєнародній мові, особливо в галузях безпосередно звязаних з нашим краєм і народом, скупити коло себе як найширший круг наукових робітників, вірних народнім інтересам, організувати наукову роботу й у тій організації виховувати нових робітників, нові наукові кадри — сю мету, кажу, розвивало Товариство далі протягом сих двох років енергічно й успішно, не вважаючи на тяжкі перепони, які стрічало на своїй дорозі.

Сими перепонами передовсім були загальні обставини, в яких живе наш нарід і мусить робити свою культурну роботу, обставини добре звістні, щоб на них довго спинятись. На Україні-Руси австрійській Товариство наше не находило опертя в народній вищій школі, що в нормальних обставинах мала би становити таке опертє; тутешня суспільність позбавлена властиво всяких засобів і способів, що дають людям можливість приготуватись до наукової роботи й її віддаватись, і наукова робота на своєнароднім ґрунті стає актом патріотизму, певного пожертвоування. На російській Україні наукова робота на рідній мові проскрибована цілком, стає ще в більшій мірі актом цивільної відваги, і се відстрашає від сеї роботи громаду, з невеликими виїмками, що варті тим більшого признання. Наукові видання нашого Товариства і досі зістають ся в категорії „абсолютно заборонених“ в Росії (удалось тільки здобути для них свободний пропуск в бібліотеки університетів), і сі абсурдні заборони перерізують і далі по живому тілу наш край, ослаблюючи обидві його половини і служачи одною з головних перепон науковій як і взагалі культурній роботі. Наслідком сього наукова робота Товариства засуджена була на бориканне в тяжких краєвих обставинах з дуже слабою помічю з иньших країв, що позбавлені

навіть можливості такої роботи, навіть таких огнищ науки в народній мові, яким стало в наших краях Товариство. А в краях знову тяжка національна боротьба забрала масу сил, відсовувала на другий план культурну роботу з огляду на політичні задачі. Таким чином і в нашій товаристві вона була привела навіть до острої кризи в кінці 1896 р. коли на карту поставлена була вся наукова робота й саме, можна сказати, навіть існування Товариства. Але в тім пам'ятнім моменті більшість членів його дала доказ, як цінять вони наукову діяльність, котру останніми часами розвинуло Товариство, і з тяжкої кризи Товариство вийшло ще більш зміцнене, ще більш певне своєї культурної місії, ще з вище піднесеним прапором науки, на сором всім, хто вперед вже поспішився відправити похорон по його науковій роботі й самому його існуванню. Внутрішня боротьба в Товаристві була відгомном попереднього життя його, коли Товариство, засноване вправді для науки переважно, служило в дійсності взагалі культурним і національним потребам нашого народу; з огляду на інтереси науки, щоб усунути на далі всякий вплив політичної боротьби й її перешкоди, загал членів однодушно постановив ще далі повести реформу Товариства в інтересах наукової роботи і в сім напрямі поручив виділові предложити найближшим загальним зборам проект зміни статута, що виділ і учинив тепер. В результаті, як кажу, криза хіба зміцнила наукову роботу Товариства, зіставившись, розуміється, zarazом доказом тих труднощостей, в яких мусить провадитись в теперішніх обставинах у нас наукова робота.

Далі великою перепоною були убогі матеріяльні засоби Товариства і їх цілковита непевність. Надії, висловлені і в попереднім огляді, що успіхи наукової діяльності Товариства будуть оцінені в правительственных кругах, не справили ся. Товариство зісталось і досі при тій же мінімальній сумі міністерняльних і краєвих запитань — 4500 злр., що й тепер не вставлені в бюджет, ухвалюють ся наново що року й не мають через те ніякої певності на будуще; се, розуміється, робить незвичайні труднощі для розвою наукової роботи. Товариство покривало решту видатків на наукові видавництва з доходів друкарні й жертв патріотів, що розуміється, не мали в собі теж нічого певного.

Минулого року (1897) завязав ся комітет до збирання складок на резервний академічний фонд Товариства. Сей фонд мав би служити забезпеченням наукових видавництв Товариства на тяжку годину, а в будучности — дотацією українсько-руської Академії Наук, яко тієї інституції, що мала би виродити ся з нашого Товариства, як результат його теперішньої наукової роботи. З відозвами комітет звернув ся до суспільности на російській Україні, як до заможнійшої. Та й тут показали ся наслідки браку свобідних зносин, браку виміни гадок та сильної

несвідомості між двома частинами нашого краю: загранична суспільність хоч відізналась, але не так як можна було-б по ній сподіватись: протягом півроку вплинуло коло 1900 злр. Та в усякім разі наша задача прийти з часом до українсько-руської академії наук стоїть міцно, і надії наші зростають в міру розвитку наукової роботи нашого Товариства, се-б то того, що дає нам моральне право допевняти ся сієї інституції.

Я підніс на самім початку труднощі, які стрічало Товариство, щоб тим яснійше було значінне результатів, досягнутих ним на полі наукової діяльності. Бо коли сі результати викликали в сторонніх людях, з иньших народностей, заяви признання й здивовання, то для людей, ближше ознайомих з обставинами, серед яких мусіла йти та діяльність, сі результати здобувають тим більше значінне і тим сильнійше зміцняють нашу віру в будучність сієї наукової і взагалі культурної роботи на нашім народнім ґрунті, в краю будучність нашого народа.

Наукова діяльність, як і в попередніх роках, виявлялась в роботі секцій та комісій і в наукових видавництвах. Діяльність секцій та комісій мала той же характер більш-менш як і давнійше. Секції в переважній мірі були, як і давнійше, переходовою інстанцією для праць призначених до друку в виданнях Товариства, що в переважній більшості і були в них уміщені або призначені до уміщення; коли виключити кілька тимчасових комунікатів, то число неуміщених рефератів зведеть ся до дуже малого числа (яких 4—5 на 89 рефератів). Всього відбуло ся в 1896 р. 26 засідань, 1897 р. — 25, з того секція історично-філософична мала 25 засідань, на котрих було предложено 49 рефератів та комунікатів (1896 р. — 15 засідань з 23 комунікатами, 1897 р. — 12 засідань з 26 комунікатами), фізіологічна 13 засідань з 27 комунікатами (1896 р. — 7 засідань з 13 комунікатами, 1897 р. — 6 засідань з 14 комунікатами); природнича 5 засідань з 13 комунікатами; археографічна комісія 5 засідань, на котрих обговорювались і укладались пляни публікацій. В остатнім році можна було сконстатовати, що засідання секцій були численнійші, ніж давнійше; хоч, повторяємо, Товариство з сього погляду зовсім не стоїть гірше иньших наукових інституцій, та були-б пожаданими ще численнійші сходини. Далі можна сконстатовати втішний факт, що число рефератів зросло, не втративши давнійших придбано ряд нових робітників: всього виступило 44 авторів з 89 реферетами або комунікатами, з них місцевих 20, решта замісцеві (між ними 8 заграничних) (1895 р. було 38 рефератів, що належали 18 референтам). З особливою утіхою треба піднести, що в останніх тих роках цілим рядом виступили з самостійними працями робітники, виховані в значній часті самим Товариством, в ріжних галузях науки; деякі з праць сих молодих робітників були зауважені і прихильно оці-

нені сторонною критикою, що піднесла і найважніше в сій справі — добру школу сих молодих письменників. Власне доброю пропедевтикою для самостійної наукової роботи показала ся організована від кількох років при секціях Товариства систематична бібліографія. Вона й далі вела ся на засіданнях секцій і на особніх сходах учасників в господі Товариства. Крім того на засіданнях секцій ставили ся й обговорювали проекти нових праць і публікацій, а природнича секція не спускала з ока многоважну справу термінології, що вимагає особливої уваги наших природників.

Дві справи, до котрих забрало ся Товариство в сих останніх роках, мають важне значінне для розвою наукової роботи. Одна — се уділюванне стипендій і грошевих запомог, то титулом вперед виплаченого гонорара, то запомог у властивім значінню, для уможливлення наукових студій і спеціальних дослідів, екскурсій і т. и.; про се ширше згадано в секретарськім справозданню, тож я тут піднесу тільки, що в наших обставинах, навіть та сама по собі невелика сума, яка в сих двох роках могла бути уділена при убогих засобах Товариства, мала велике значінне при повнім браку якихось фондів на сі цілі в нашім краю і зробила чималу прислугу науковій роботі. Можна тільки пожадати, щоби Товариство могло на се мати більші фонди в будучности.

Друга справа — се бібліотека Товариства. Бібліотечна справа стоїть у нас взагалі дуже лиху. На цілій нашій території від Сяна до Кубані нема ні одної бібліотеки, що мала-б добре зібрані і хоч більшменш повні колекції всього того, що належить до нашого народу й його території (Україна). Про самий Львів і взагалі австрійську Україну-Русь нема що й казати: часом найелементарніших публікацій що до української історії, історії літератури, етнографії не можна добути. При такім неможливім стані бібліотечної справи для Товариства стає річею доконче потрібною заходитись коло своєї власної бібліотеки. Та і тут, як і в усій иншій, все опираєть ся на ту-ж саму обставину — брак гроша. В усякім разі Товариство зробило початки, які могло в теперішнім своїм стані зробити. Обміном з ріжними науковими інституціями добуто значне число цінних видань; напр. згадаю великі і цінні колекції видань київського університету, фільольогічного відділу петербурської академії, комплет видань чеської академії, київської й петербурської археографічних комісій, одеського і казанського історичних товариств і т. и.; в дарі прийшли деякі приватні збірки. Нарешті в останнім році Товариство видало й певну (вправді невелику, коло 200 злр.) суму на закупа книжок, а від осени приняла особнього урядника до провадження бібліотеки д. М. Павлика, чоловіка щиро відданого інтересам дорученої йому інституції, і відкрила при бібліотеці читальню, щоденно

від 2. до 4. год. (крім свят і літніх вакацій). Коби сі скромні початки як найскорше прийшли до відповідного розвою! Скомплетованне найваж- нійшого в сфері українсько-руської літератури, історії з помічними на- уками, материялів для порівняного фольклору, передплата важнійших наукових часописей (з тих, що Товариство не дістає в обмін) — то пекучі потреби; як найскорше задоволення їх доконче потрібне для дальшого розвою наукової роботи.

Переходячи до наукових публікацій, можемо в сій сфері сконста- товати дальший і невинний розвій. Перше місце тут своїм обсягом як і попереду займали „Записки“ Товариства. Заміри, висловлені в попе- редній записці, були в значній мірі переведені в жите протягом сих двох років: 1895 р. вони почали виходити правильно що три місяці, від 1895 р. стали виходити по шість книжок на рік, що два місяці, в попередній величині. З заснованнем осібно „Збірника математично- природописно-лікарської секції“ в 1897 р. в „Записках“ зістались статі з круга наук історичних, фільольогічних і суспільно-політичних (пра- вничі розвідки мають свою „Часопись правничу“). Тим осягнена більша одностайність в змісті „Записок“. В 1898 р., огляди наукової літератури будуть розширені і на загально-історичну літературу; тим редакція робить ще крок в своїм замірі — дати в „Записках“ наукову часопись, що своїх читачів держала-б в курсі сучасної науки, передовсім в спра- вах безпосередно звязаних з Україною, але також і загальної науки. Зрештою тип і плян „Записок“ зістаєть ся той самий. Редакцію вів М. Грушевський. Склад „Записок“ буде видно з отього:

Уміщено було:	1895 р.	1896 р.	1897 р.
розвідок і материялів (I відділ)	15	18	15
заміток і дрібнійших материялів (II відділ —			
Miscellanea)	16	13	15
обговорено журналів	51	66	59
„ книжок	122	188	170
З того було (I і II відділи):			
розвідок з українсько-руської фільольогії	2	—	1
„ з історії літератури	8	7	6
„ з історії з помічними науками	9	10	11
історичних і літературних материялів	10	12	12
розвідок математичних і природничих та лікар-			
ських	2	4	—
В відділі бібліографії обговорено книжок:			
з фільольогії	4	6	8
з історії літератури	9	20	25

	1895 р.	1896 р.	1897 р.
з етнографії	15	36	17
з історії з помічними науками	46	29	61
з археології	3	8	10
з історії церкви	12	19	9
історичні й історично-літературні материяли . .	16	14	4
з права	4	12	9
з економії й статистики	6	4	6
з природознавства	2	5	4
збірники, словарі і т. и.	5	16	17

Зладжений вже „Показчик“ до перших 20 томів „Записок“, що буде долучений до одного з ближших томів, дасть можливість виробити собі докладний суд про наукову вагу сього видання.

„Часопись правнича“, зреформована 1896 р. з трохмісячника на річник, присвячений виключно науковим працям (частина інформаційна була при тім виключена), під назвою: „Часопись правнича, розвідки правничі секції історично-філософичної Наукового Товариства імені Шевченка“, вийшла двома річниками (VI. і VII.), по 10—12 арк. друку, під редакцією попереднього свого редактора д-ра К. Левицького; в них розміщено 9 розвідок і бібліографічні звістки. Крім того Товариство причинило ся запомогою в 300 злр. і певними друкарняними вигодами до видання просторого курсу цивільного австрійського права пок. Ол. Огоновського (в 2 томах) і уможливило тим се видання.

1897 р. віділом і секціями прийнято плян осібних збірників історично-філософичної і фільольогічної секцій, призначених для більших статей й материялів, вони почнуть виходити 1898 р. (Збірник фільольогічної секції вже друкується і вийде з початком 1898 р.).

Заснована 1895 р. археографічна комісія провадила свою роботу далі; протягом 1896—7 р. вона мала 5 засідань (1896 р. — 3, 1897 — 2). 1896 р. видала вона I том Памяток української мови й літератури, що містив старозавітні апокріфи, зібрані д-ром Франком, з його вступною розвідкою (коло 29 арк. друку), 1897 р. — II том Жерел до історії України-Руси, люстрації королівщин в землях Перемишльській і Саноцькій, під редакцією М. Грушевського, з його вступною розвідкою про економічний стан селян в Перемишльським старостві в серед. XVI в. (коло 23 арк. друку). Розпочато друк IV т. Жерел, присвяченого актам з часів Хмельниччини, II т. Памяток (новозавітні апокріфи), приготовлено копії материялів для дальших томів люстрацій і для збірника драматичної літератури XVII—XVIII в.

Наплив етнографічних матеріалів і розвій роботи на тім полі ставить на чергу утворення особної етнографічної комісії. Заснований 1895 р. Етнографічний збірник вийшов двома томами (11 і 15 арк.). Але по тому на рік — сього рішучо за мало в порівнянні з нагромадженим матеріалом. В 1897 р. прийнято проєкт д. Вовка — утворити особну публікацію для етнологічних матеріалів, що мали-б виходити під його редакцією; перший том розпочався друком, але не встиг вийти до кінця року. Крім того виділ постановив помножити й число томів Етнографічного збірника, що за вилученням етнологічних матеріалів, містив би на далі фольклорні. Технічні причини (незвичайний стиск в друкарні Товариства) не дали однак можливості ще сього року видати замість одного два томи Етнографічного збірника, вийшов лише один, але більший обсягом. Том II Етнографічного збірника містить дві збірки фольклорних матеріалів і одну описову студію; том III — першу частину фольклорних матеріалів з Угорської Русі, зібраних молодим нашим етнографом В. Гнатюком, що відбув кілька екскурсій на Угорську Русь за допомогою Товариства з визначним успіхом; сподіємося, ці нові й інтересні матеріали, зібрані на майже непорушеній етнографами території, будуть з особливою утіхою повитані в етнографічній літературі, що з признанням занотувала вихід перших двох томів Збірника. На дальші томи приготовлено цілий ряд збірок: дальші матеріали з Угорської Русі, фольклорні матеріали з Брідщини, Стрийщини, Городецького повіту, галицького Поділля, з Бачви на Угорщині і ин. Ми-ж з особливою утіхою мусимо піднести, що наші жалі про брак сил для оброблення етнографічних матеріалів усовують ся: і тут виступають молоді сили, підховані нашим Товариством.

Нове видавництво „Збірник математично-природописно-лікарської секції“, засноване 1897 р., вийшло протягом сього року аж двома книжками, по 9—10 арк. Се пояснюється тим, що вже з осені попереднього року були відложені для нього матеріали, які наспіли до Записок, але в усякім разі сей початок виразно показав скептикам можливість і у нас такого спеціального видавництва. В двох перших книжках Збірника уміщено 17 статей, з того математичних 6, природничих 5, лікарських 6. Редакцію вели проф. І. Верхратський і В. Левицький (в Тарнополі). Крім того видана була 1897 р. прийнята попереднім віділом до видання Соматологія проф. Верхратського, що, сподіємося, зробить свою прислугу нашій науці на полі термінології.

Перенята на себе від чотирох років Т—ом „Руська історична бібліотека“ вийшла двома томами, по тому на рік — XVIII і XIX (коло 19 арк. том); в них уміщено було: докінчення Мазепи Костомарова, студії Антоновича про останні часи козаччини на правім боці Дніпра

і гайдамацтво, Єфименкової — про оден типовий розрух XVIII в. в лівобічній Україні, та передруковані розвідки покійного голови нашого Товариства Ю. Целевича — про галицьких опришків. Почавши від XVIII т. (власливо — умщеної в нїм розвідки В. Антоновича) переклади в Руск. істор. бібл. подають ся повні, з усім науковим апаратом, щоб могли заступити вповні оригінали. На XX том призначено монографію про Колішчину — Як. Шудьгина, яко доповненне виданих в XIX т. розвідок.

Визначним фактом минулого (1897) року була довершена при кінці його реформа літературно-наукової часописи „Зоря“, перенятої від давнїйшого часу Товариством. Ся многозаслужена на полі нашої літератури й культури часопись своєю програмою вже перестала відповідати духовим потребам нашої громади, що значно і скоро зростали останніми часами. Виділ приняв плян реформи сього журналу, по котрому він мав бути заступлений місячником коло 12 аркушів вел. вісімки, що має містити в собі крім оригінальної й перекладеної белетристики популярно-наукові статі, критично-літературні студії з нашого й чужого письменства та огляди літератури й культурного життя на Україні-Руси, в світї словянським і загально-людським. Новий журнал має титул: „Літературно-науковий Вістник“, редакцію поручено комітетови, зложеному з дд.: Ол. Борковського, бувшого редактора „Зорі“, проф. М. Грушевського, літерата Ос. Маковея, д-ра Ів. Франка, бувшого редактора літературно-наукової часописи „Житє і Слово“.

Всього протягом сих двох років взяло участь в наукових видавництвах Товариства 80 осіб (між ними дві жінки), з них 29 заграничних.

Круг зносин нашого Товариства з науковими інституціями і видавництвами своїми й чужими дуже значно розширив ся протягом сих двох років. Тепер воно має обміну публікацій з якими 50-ми інституціями і видавництвами; розуміть ся се — головно словянські інституції; зпоміж тих словянських країв, не кажучи за російську Україну, з Товариством нашим стоять у зносинах особливо численні інституції в Росії й Чехії; можна сказати, що всі значнійші інституції, принаймні значна більшість тих стоїть вже у зносинах з нашим Товариством.

Зсумувавши все те з повним вдоволенням можемо ми оглядатись на наукову діяльність Т—ва в сих двох роках. Не змарновано часу, не заведено надій, зроблено чимало, як на наші обставини — навіть і дуже. Тож тим більше заохоти до дальшої невсипущої, інтензивної праці на тім так мало обробленім полі нашої культури, з вірою в плодотворність тієї праці, в переконанню її глибокого значіння для піддвигнення нашого народа.

2 (14) грудня 1897.

Михайло Грушевський.